

GABRIEL GOSSELIN, *L'éthique des sciences sociales*, Paris, Edition l'Harmattan, Nr. 57, Collections Logique Sociales, 1992

Gabriel Gosselin reflectează asupra eticii sociologiei și antropologiei din perspectiva curentului interpretativ în care se auto-situează, făcând însă un ocol și prin alte științe sociale, pentru o plasare echitabilă a cercetării socio-antropologice într-o problematică de ansamblu. Astfel, reușește un raid dinamic printre cele mai recente evenimente din lumea științelor despre om, supuse chestiunii eticii, resuscitată de o serioasă criză morală a societății „post-seculare” — societate ce consideră demersul epistemologic secundar celui etic — în accepțiunea autorului.

După ce articulează conceptele cheie ale studiului său: etica, morală, deontologia — și în urma observării, clasării și comparării faptelor considerate a fi relevante, autorul ajunge la afirmații susținute, la explicitări ale exigențelor concrete, ambiția sa mărturisită fiind de a evalua drepturile omului în fața științelor ce-l studiază. G. Gosselin reușește acest lucru cu brio, într-un ritm vioi, cu un text de o fermilate bine strunită, cu un anume pathos ce reliefează angajarea sa, iar ambiguitatea ce plutește uneori în urma parfumului frazei lungi, retorice, bogate în întoarceri spectaculoase și cu multe paranteze — cu care însă ne-a obișnuit deja literatura franceză de specialitate — este compensată de reluarea sintetică, atât în introducere cât și în epilog, a tuturor ideilor dezvoltate pe parcursul cărții.

Încă de la începutul realizării acestui tablou sinoptic al eticii științelor sociale se face: 1. o clară distincție între etica în cercetare (a persoanei cercetătorului) și etica cercetării (căutarea adevărului), considerându-se că adevărata putere a științei constă în creația însăși, nu în folosirea a ceea ce a creat și 2. se consideră că integrarea eticii în cunoaștere se face simultan cu cea a subiectului în observația proprie și această reîntoarcere la subiect, reînțelegerea legăturilor sociale, deschiderea rațiunii și supunerea la întrebarea etică înseamnă o revigorare a științei, o reînvioreare (reïnchantment, după expresia lui Morin) ce urmează firesc tradiției științifice și tradiției dezamăgirii.

Iată câteva din evenimentele parcurse în fugă de autor: — *știința biomedicală* se confruntă cu probleme de legitimitate și putere în cercetare, câmp de competență, proceduri, statut, modalități de deliberare, destinație a hotărârilor, astfel, de exemplu au existat și există dispute nesoluate în legătură cu embrionul, cu filiația între copilul născut din donație embrionară și donatori: unii membri ai C.C.N.E. doresc interdicția acestor donări temându-se de dezvoltarea unui număr incontestabil de embrioni. Gravitatea mizei — viața umană, apariția a noi și noi posibilități de acțiune și situația delicată a actorului social, fac din bioetică un domeniu de maximă importanță al științelor despre om.

Gabriel Gosselin găsește trei dimensiuni etice în urma analizei acestor situații:

- orice întreprindere științifică (deci și biotica) implică o antropologie;
- necesitatea instituționalizării dezbaterilor între specialiști, curente și în sânul aceluiași curent științific;
- modelele anterioare sau transcendente trebuie desființate; nu mai pot exista modele fixe, ele se inventează pe parcursul cercetării.

Psihanaliza este și ea tracasă de întrebări etice; în decembrie 1980 apar scindări în rândul psihanaliștilor: unii sunt nemulțumiți de recunoașterea echivocă a puterii lor publice, utilității lor publice, dorind crearea unor „instanțe ordinale”, legiferarea unui „dispozitiv formal”, în timp ce alții nu consideră psihanaliza o profesiune ci o funcție și o metodă: una din chestiunile fundamentale ce conduce la limitele deontologiei și eticii este puterea analistului asupra analizatului. Aici Jacques Lacan, de exemplu, distinge etica de morală, prima punând subiectul în raport cu o tendință, a doua cu o lege iar veritabilul loc al eticii — spune el — în acest domeniu, este al sensului și măsurii acțiunii, al cărei etalon este dorința însăși. „Ați acționat conform dorinței?” este întrebarea etică a analizei — dorința aici înseamnă elan vital, dinamica de a fi, un capriciu sau pulsione.

Cele trei dimensiuni ale eticii extrase de autor pentru bioetică rămân valabile și pentru psihanaliză și în continuare pentru istorie, antropologie și sociologie. „Pasiunea de a ști pentru a ști — este dorința ce animă și știința istoricilor?” se întreabă G. Gosselin și relevă „ambiguitatea inconștientă a acestei dorințe” prin recenta controversă a istoricilor germani în legătură cu sin-

gularitatea exterminării evreilor de către regimul nazist : deci, din nou, direct în cauză etică, de data aceasta pe tărâmul istoriei și al istoriei istoricilor, al „istoricizării” — punerea în perspectivă, relativizarea și „singularizarea” — ce simbolizează gravitatea, impardonabilul. Aici apar destule întrebări ce dezvăluie, dincolo de miza politică și istorică o miză pentru știința istorică și etică : dacă istoricul are un rol politic și moral ; dacă, în raport cu el, avocații și judecătorii proceselor ce dezbate interpretări istorice au vre-un rol ; G. Gosselin evidențiază părerile unor personalități în domeniu, opunându-se sau raliindu-se, rând pe rând, părerilor acestora : el concluzionează că dezbaterile nu sunt elare pentru că nu se face distincția între istoria istoricilor și istoria pur și simplă, că nu se cunoaște diferența de statut a uneia și a alteia ; cercetătorii ajung la judecata politică și morală de care nu ar fi nevoie dacă ei ar admite necesitatea și specificitatea unei dezbateri etice chiar asupra propriei discipline ; ceea ce pare simplu la nivelul cercetării istorice apare plin de piedici pe plan moral, iar istoria istoricilor are totdeauna raport cu politica. Datoria oamenilor de știință este de a atesta calitatea științifică a științei înseși.

Pentru o sinteză a sintezei, se poate spune că :

- cercetarea biomedicală concepe subiectul ca o actualizare progresivă a potențialității ;
- cercetarea psihanalitică concepe subiectul ca un elan vital, o dinamică ce nu poate ceda „dorinței”, fără a se renege pe el însuși ;
- știința istorică introduce dimensiunea unui subiect participant la istoria ce-o studiază ;
- *antropologia* participă la cultura ce-l analizează : acesteia îi acordă G. Gosselin cel mai mare spațiu al studiului său, considerând că demersul ei este exemplar pentru toate celelalte științe sociale (autorul este de profesie antropolog). El reliefează condiția epistemologică a muncii antropologului, care este punerea în chestiune a propriei culturi, preferința pentru propria cultură, iar condiția etică a acestei puneri în chestiune este prealabilă condiției epistemologice (întrebarea asupra propriei legitimități).

Nucleul dezbaterii se formează în jurul noilor mize ale antropologiei, în legătură cu care se pun postulatul universalității ; particularismul și particularitatea ; autorul prezintă pe rând, oprind sau îndepărtând păreri și idei ale lui C. L. Strauss, Finkelkraut, Bellah, G. Balandier, Malinowski, Morin, Kolakowski ; astfel, el pornește de la întrebarea lui Claude Lévi-Strauss și Kolakowski : cum se poate gândi relativitatea culturilor fără a abolii universalitatea unei umanități comune sau fără a o face inoperantă ? întrebare ce se leagă și de marea piață din '93, de deschiderea Estului — (probleme) ce vor exacerba problematica raportului între cultura națională sau regională și identitatea europeană, ce aduc în discuție chiar termenul de rasă.

De exemplu, G. Gosselin nu este de acord cu C. L. Strauss ce se opune abolirii ; diversității particularismelor „din care e făcută însăși bogăția omului” și nici cu Y. Blit care spune chiar mai mult decât Strauss : „a lupta contra excluderii înseamnă a da mijloacele de a împiedica oamenii să aleagă și deci să distrugă libertatea” ; aceștia arată că este necesară chiar o lipsă de comunicare între culturi, pentru a nu altera originalitatea creației. În schimb, el subscrie unei alte foarte interesante păreri a lui C. L. Strauss, despre particularitatea modernității științifice și tehnice, ca cea a Statelor Unite, tocmai, de a nu fi particularistă ; este preferința pentru propria cultură în ceea ce este universalistă, acesta fiind și sensul apărării europocentrismului lui Kolakowski ; singură afirmarea acestei particularități paradoxale a universalismului occidental modern poate legitima dintr-o singură mișcare antropologia însăși și o relativizare a relativismului cultural.

În fine Gabriel Gosselin este el însuși de acord cu limitele relativismului cultural, deci cu relativizarea lui și crede în inestimabilul beneficiu etic și epistemologic al postulatului unității apriori a unei umanități comune ce afirmă valoarea universalității și universalitatea în valoare ; practic, aceasta nu înseamnă mondializarea anumitor trăsături culturale ci traducerea universalității în valoare în universalitatea dreptului (o armă împotriva rasismului — de exemplu).

În privința *sociologiei*, autorul manifestă o severitate aparte, considerând că dezvoltarea cuantificării și statisticii dau sociologiei putere, dar cu prețul unor reducere asupra cărora ea nu va înceta să se întrebe. De la recensământ la gestionarea „resurselor umane”, a supune omul cuantificării înseamnă a-l clasa și aceasta trebuie să pună în mișcare reflexia etică. Gosselin crede că se face uz de sondaje și chiar de conceptul de opinie și se opune rolului de specialist pe care dorește a-l juca opinia publică, puterea politică sau cea mediatică, care confundă știința cu cuantificarea (este în special o critică a sociologiei franceze). Și P. Champagne denunță o anumită practică științifică în materie de opinie publică, arătând că deja o opinie valorează cât un vot pentru anumiți politologi, criticând sondajul ca pe „ceva ce te face să crezi în democrație”, că sondajele arată „voința generală” când în realitate arată doar „efecte de marketing”, „cu efect nu de a schimba realitatea ci opinia pe care o are individul despre realitate”, precum și obișnuința comodă de a cerceta ce gândește un eșantion din populație ce tinde „din ce în ce mai mult” să țină loc de realitate”.

Pe scurt, actualmente, sociologia valorizează un subiect ce nu este abstract, obiect social, separat de altele pentru a fi mai bine clasat și cuantificat.

Chintesența acestui studiu este constituită din cele trei dimensiuni etice găsite și mai înainte, care de fapt inițial sunt menționate ca presupuziții și, abia în final, după analize și dezbateri sunt susținute ca afirmații pertinente, argumentate și explicitate și sunt reluate sub altă formă :

— considerarea celui alt ca un alter ego : „Je est un autre”, spune autorul citându-l pe Rimbaud :

— a doua dimensiune, o explicitează precis pe prima, cea relațională : în toate disciplinele această exigență începe prin necesitatea etică a unei dezbateri organizate, în această interacțiune născându-se o identitate nouă, „umanitatea noastră comună” :

— iar a treia orientare etică ne poartă spre mizele cunoașterii acestei interacțiuni, spre drumurile etice ale cunoașterii, ea se numește : „nu ordinea ne constituie pe noi, ci noi constituim ordinea” și se concretizează în acele modele ce trebuie să existe, dar mereu inventate în chiar demersul cercetării științifice.

În fine, luând în considerare, dincolo de diferențele culturale și sociale, o proximitate fundamentală între cercetător și oamenii studiați, circumscrind cercetării dimensiunea etică în cele trei sensuri ale sale, se poate surmonța potențialitatea distructivă sau manipulatorie ce nu rezidă doar din forțele jocului politic sau exploatării sociale, exterioare cercetării ci este produsă chiar prin dezvoltarea propriei cunoașterii științifice.

Incitant la lectură este și subtitlul cărții „Limita și urgența”, prin care Gabriel Gosselin definește însuși actul etic : „actul etic înseamnă asumarea tuturor riscurilor pentru a fi fidel a ceea ce nu poate fi trădat, înseamnă trecerea unei limite și tinde la tragic ; limita — care este esențială — este una spațială — interzisul — și una temporală — urgența, imperativul ; actul etic este răspunsul la o situație inacceptabilă, la un decret intolerabil, este imperativul însuși în imedialitatea sa”.

Față-n față cu problemele sociale a căror nouă amploare neliniștește, prin implicațiile sociale și culturale ale progresului tehnic, nu poate fi decât binevenită atenționarea asupra actualității preocupării etice.

Carmen Lefter

SABURO OKITA, *Cu fața spre secolul 21*, București, AGER-Economistul-RAI, 1992

„Situația globală la începutul anilor '90 se prezintă ca o schimbare aproape dramatică. Schimbarea poziției marilor puteri de la confruntarea politică la cooperare lasă să se întrevadă zorile unui viitor mai luminos pentru economia mondială, dar aceste frumoase perspective sunt umbrite de unele probleme critice ca diferența dintre nord și sud, dezvoltarea inegală dintre națiunile industrializate, cât și pericolul deteriorării mediului. Care este locul Japoniei în această reinnoire globală? Japonia este preocupată nu numai de binele propriului ei popor dar și de binele popoarelor din întreaga lume”.

Astfel debutează „*Cuvîntul înainte*” al lui Saburo Okita la „compenziul” unor „recente conferințe și articole”, al cărui titlu, în ediția engleză, este *Approaching the 21st Century : Japan's Role*, iar în versiune românească *Cu fața spre secolul 21*. Autorul, reputat economist și om politic japonez, unul dintre modelatorii economiei japoneze postbelice, își sintetizează propria experiență și gândire, sperând ca lucrarea sa să fie „de interes pentru cititorii români”. Și, într-adevăr, cartea se dovedește de a fi cât mai larg cunoscută, talentul și originalitatea autorului probând faptul că, chiar dacă despre „miracolul economic japonez” s-a scris mult, că nimic esențial nu se mai poate spune, despre un subiect cum este creșterea economică în relația sa cu factorul uman rămân încă numeroase aspecte de descifrat și comunicat.

Propunînd subiecte de evidentă actualitate și semnificație — cum sunt rolul economistului în guvernare, factorul uman al dezvoltării, ponderea economiilor zonale într-o lume a interdependențelor, forța economică și capacitatea de adaptare la schimbări, tranziția la economia de piață, mediul ambiant, educația și tehnologia în perspectiva secolului XXI etc. —, cartea oferă cititorului român perspectiva unei incitante strategii și filosofii economice novatoare și întrunește calitatea de a fi oglinda unei valoroase experiențe și sursa intelectuală a unor profitabile reflecții asupra necesității și avantajului de a gândi și a acționa pentru viitor.

Lumea pare grăbită să parcurgă ultimii ani ai secolului XX și să se instaleze într-un viitor dorit a fi lipsit de griji și mai plin de speranțe. Dar, ne avertizează autorul, vor ajunge cu bine în acel viitor doar cei care și-au pregătit cu grijă călătoria. Colectivitatea și individul își pot realiza dezideratele — realist formulate — numai parcurgând, cu tenacitate și efort